

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU

Prostředky komunikace učitele tělesné výchovy se žáky a jejich
využívání ve vyučovacích jednotkách tělesné výchovy
na Znojemsku
(Diplomová práce)

Autor: Kateřina Plíšková

Studijní obor: učitelství pro ZŠ, Př -TV

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Zdeněk Šebrle, CSc.

Oponent práce: Mgr. Pavla Dřevíková

České Budějovice duben 2010

UNIVERSITY OF SOUTH BOHEMIA ČESKÉ BUDĚJOVICE
PEDAGOGICAL FACULTY
DEPARTMENT OF SPORTS STUDIES

The means of communications of physical education teacher with
pupils and their exploitation in instructed units of physical training
on district of Znojmo
(DIPLOMA THESIS)

Author: Kateřina Plíšková

Field of study: Teaching profession for basic schools, Biology- Sports studies

Supervisor: doc. PeadDr. Zdeněk Šebrle, CSc.

Opponent: Mgr. Pavla Dřevíková

České Budějovice April 2010

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

Název diplomové práce: Prostředky komunikace učitele tělesné výchovy se žáky a jejich využívání ve vyučovacích jednotkách tělesné výchovy na Znojemsku

Pracoviště: Katedra tělesné výchovy a sportu PF JU

Autor: Kateřina Plíšková

Studijní obor: Učitelství pro ZŠ, aprobace Př - TV

Vedoucí: doc. PaedDr. Zdeněk Šebrle, CSc.

Rok obhajoby: 2010

Anotace: Diplomová práce se zabývá zjištěním komunikace učitele tělesné výchovy se žáky a jejich využívání ve vyučovacích jednotkách tělesné výchovy na Znojemsku. Cílem práce je zjistit, jak komunikují učitelé tělesné výchovy se žáky na Znojemsku. Pro zjišťování výsledků byla využita metoda krátkodobého pozorování. Výzkum probíhal na 3 základních školách u 6 učitelů na Znojemsku. Odpozorováno bylo 36 hodin tělesné výchovy. Výsledky byly zpracovány do přehledných grafů a tabulek.

Klíčová slova: komunikace, interakce, učitel, žák

BIBLIOGRAPHICAL IDENTIFICATION

Title of the graduation thesis: The means of communications of physical education teacher with pupils and their exploitation in instructed units of physical training on district of Znojmo

Author's first name and surname: Kateřina Plíšková

Field of study: Teaching profession for basic schools, Biology- Sports studies

Department: Department of Sports studies

Supervisor: doc. PaedDr. Zdeněk Šebrle, CSc.

The year of presentation: 2010

Abstract: This diploma work deals with snapping of the communication of the physical education teacher with pupils and their exploitation in instructed units physical training on the district of Znojmo. The objective of work is found out how physical education teacher communicate with pupils on district Znojmo. Purposes work is find out how communicate physical education teacher with pupil on district Znojmo. The method of short-term espial was utilized for determination of results. The research of work proceeded at three primary schools with six teachers on district of Znojmo. The thirty-six of lessons was got off of the physical training. The results were elaborated into the well-arranged of the graphs and tablets.

Keywords: Communication, interaction, teacher, pupil

Děkuji doc. PeadDr. Zdeňkovi Šebrlemu, CSc. za ochotu, se kterou ke mně vždy přistupoval, za cenné rady a připomínky, které mi poskytl při vypracování diplomové práce a také ředitelům základních škol na Znojemsku uvedených v diplomové práci. Dále děkuji všem učitelům tělesné výchovy za možnost sledovat jejich hodiny tělesné výchovy.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Prostředky komunikace učitele tělesné výchovy se žáky a jejich využívání ve vyučovacích jednotkách tělesné výchovy na Znojemsku“ vypracovala samostatně a použila jsem pramenů, které cituji a uvádím v příloženém referenčním seznamu.

V Českých Budějovicích 20. dubna 2010

Obsah:

1 Úvod	9
2 Přehled poznatků	11
2.1 Vyučovací činnost učitele.....	11
2.1.1 Vymezení pojmu pedagogická komunikace a interakce.....	11
2.1.2 Účastníci pedagogické komunikace ve třídě.....	13
2.1.3 Pravidla pedagogické komunikace.....	14
2.1.4 Prostředky komunikace.....	15
2.1.4.1 Verbální komunikace.....	16
2.1.4.2 Nonverbální komunikace.....	17
2.2 Rozbor literatury.....	17
3 Cíle práce	17
3.1 Cíl práce.....	19
3.2 Úkol práce.....	19
4 Metodika	20
4.1 Metoda pozorování.....	20
4.2 Metoda komparativní.....	22
4.3 Popis výzkumného vzorku.....	23
5 Výsledky	24
5.1 Výsledky pozorování a komparace komunikace učitele.....	24
5.1.1 Celkové výsledky komunikace učitele.....	24
5.1.1.1 Celkové výsledky komunikace učitele z hlediska obsahu hodin.....	26
5.1.1.2 Celkové výsledky komunikace učitele na daných základních školách.....	28
5.1.1.3 Celkové výsledky komunikace učitele z hlediska pohlaví.....	32
5.1.2 Vyhodnocení komunikace učitele z hlediska obsahu hodin na daných školách..	34
6 Diskuse	52
6.1 Diskuze k výsledkům pozorování prostředků komunikace.....	52
6.1.1 Hodnocení a porovnání komunikačních prostředků z obsahu hodin.....	52
6.1.2 Hodnocení a porovnání komunikačních prostředků z hlediska pohlaví učitele.	53
6.1.3 Hodnocení a porovnání komunikačních prostředků z hlediska škol.....	53

7 Závěr	55
8 Referenční seznam	56
9 Seznam příloh	58

1 Úvod

Styk s druhými lidmi je pro každého člověka nezbytný. Uspokojením této základní lidské potřeby dochází k adaptaci člověka k daným společenským podmínkám. Pro člověka je však specifické, že své prostředí také vlastní činností přetváří a mění. Možný podíl člověka na společenském vývoji je však vázán na životní prostředí, kterým jedinec prochází a které svým zaměřením a úrovní utváří jeho existenci ve smyslu biologickém i společenském. Prostřednictvím styku tak dochází k neustálému vlivu společnosti na jedince, na jeho adaptaci k té které úrovni společnosti, ve které se jedinec nachází (Vyskočilová, 1990, s. 74).

V dnešní době je slovní komunikace používána méně než v minulém století. Příčinou je dnešní životní styl, uspěchaná doba a používání moderních přístrojů pro usnadnění komunikace mezi dnešní společností. Díky posílání SMS zpráv, které jsou omezeny počtem písmem, se odesílatelé snaží používat co nejméně slov, ale slova jsou vystižná. Bohužel méně slov používají i při běžné komunikaci. Ve škole v předmětech český jazyk a literatura nejsou schopni vyjádření více slovy, jsou schopni se vyjádřit, jak jim umožňuje jejich slovní zásoba.

Pedagogická komunikace zaujímá stále významnější postavení ve výchovně vzdělávacím procesu. Zatímco v dřívějším období na tuto oblast vyučovací činnosti nebyl brán takový zřetel, v současné době je tomu naopak. Každý z pedagogů, ale i jiných profesních skupin, si plně uvědomuje význam komunikace, která ovlivňuje výsledek sociálního kontaktu. Zejména pro učitele je pedagogická komunikace naprosto nezbytnou součástí jeho profesní kompetencí a vybaveností pro výkon učitelské profese.

V roce 1869 se na naše školy zavádí tělesná výchova jako povinný předmět. Týdenní dotace pro tělesnou výchovu jsou dvě vyučovací hodiny týdně, kdy rozsah jedné vyučovací hodiny je 45 minut (Rudolfová, 2001, s. 17).

Už od počátku věku bylo dorozumívání velice důležitou složkou života. Nebylo to však díky internetu a ani díky mobilu, ale díky akustickým, světelným a kouřovým signálům. Po objevení písma se lidé dorozumívali pomocí psaného textu a díky tomu se dodnes uchovaly historické záznamy.

Diplomovou práci na téma: Prostředky komunikace učitele tělesné výchovy se žáky a jejich využívání ve vyučovacích jednotkách tělesné výchovy na Znojemsku, jsme si zvolili

proto, že nás zajímá, jak učitelé dokáží komunikovat se žáky v tělesné výchově. Pro práci jsme náhodným výběrem vybrali zástupce ze škol „vesnické“, „městské“ a „sportovní“ a chtěli jsme porovnat, zda na vybraných školách je rozdílná komunikace či ne.

Za „vesnickou“ školu jsme považovali školu, která se nachází na vesnici a počet žáků je tu do 250. „Městskou“ školou jsme označili školy, nacházející se ve městě, na počtu žáků nezáleželo. „Sportovní“ školou jsme označili školy, která má sportovní třídy se zaměřením na různé sporty.

2 Přehled poznatků

2.1 Vyučovací činnost učitele tělesné výchovy

Vyučovací činnosti jsou významnou složkou didaktického procesu, jehož psychologickou podstatou je interakce učitele a žáka s organicky spojenými vyučovacími činnostmi učitele a učitelskými činnostmi žáka. Vzájemná interakce je zpředmětněna vhodným výběrem a obsahem učiva a ovlivňována spolupůsobícími podmínkami. Základem didaktického procesu z pedagogického hlediska je záměrné osvojování, zpevňování a zdokonalování: činností, dovedností, vědomostí, postojů, sociálních norem chování i hlubších vrstev osobnosti žáků. V působení učitele nelze vyučovací a výchovné činnosti, objektivní i subjektivní v nich, oddělit. Jsou vzájemně spojeny. V užším vymezení však mají vyučovací činnosti blíže k informativní, výchovné k formativní stránce výchovně vzdělávacího procesu (Rychtecký, Fialová, 2002, s. 116).

Činnost učitele tělesné výchovy je společná pro všechny pedagogy, tak i specifická právě pro učitele tělesné výchovy. Lze ji shrnout do následujících druhů činnosti: iniciační, řídicí, výchovná, organizační, diagnostická, pozorování, analyticko-syntetická, předcvičování, záchrana a dopomoc (Vilímová, 2002, s. 59).

2.1.1 Vymezení pojmu pedagogické komunikace a interakce

Pedagogická komunikace je chápána jako specifická forma sociální komunikace. Vymezení obecného pojmu komunikace se zabývá sociální psychologie. V jejím pojetí je komunikace určitou specifickou formou společenského styku spočívající ve sdělování významů v sociálním chování v mezilidských vztazích. Každá komunikace je zprostředkována a to určitou škálou vyjadřovacích prostředků. Je ovlivňována i sociálními rolemi, které účastníci komunikačního aktu zastávají (Prokešová, Stuchlíková, 1990, s. 1). Pedagogická komunikace je považována za prostředek realizace výchovy a vzdělání. Pedagogická komunikace bývá vymežovaná jako záměrné a řízené osvojování určitých

informací mezi účastníky výchovně vzdělávacího procesu, které slouží k dosahování výchovně vzdělávacích cílů (Prokešová, Stuchlíková, 1990, s. 2).

V souvislosti s komunikací se často používá také pojem interakce. Jedná se o vzájemné působení nebo ovlivňování. Můžeme říci, že lidé jsou téměř pořád ve vzájemné interakci. Interakce a komunikace jsou pojmy příbuzné, nikoliv však totožné. Komunikace je nástrojem realizace interakce, umožňuje interakci (Gavora, 2005, s. 9).

Funkce pedagogické komunikace:

- 1) Zprostředkovává společnou činnost účastníků, jednotlivé pracovní postupy, včetně kodifikovaného pojetí úspěšnosti a neúspěšnosti
- 2) zprostředkovává vzájemné působení účastníků v nejširším smyslu včetně výměny informací, zkušeností, ale také motivů, postojů, emocí
- 3) zprostředkovává osobní i neosobní vztahy
- 4) formuje všechny účastníky pedagogického procesu, zejména pak osobnost žáka
- 5) je prostředkem k uskutečňování výchovy a vzdělání, neboť cíl, učivo, metody atd. nemohou vystupovat v pedagogickém procesu přímo, nýbrž ve slovní či mimoslovní podobě
- 6) konstituuje každý výchovně vzdělávací systém, neboť tvoří jednu z jeho hlavních složek, zajišťuje jeho fungování, vnáší do něj pohyb, vývoj, dynamiku, udržuje však jeho stabilitu (Müllerová, 2002, s. 8-9).

Faktory ovlivňující pedagogickou komunikaci:

- prostorové omezení pedagogické komunikace (probíhá v místnostech k tomu určených – učebna, tělocvična, laboratoř...),
- časová limitovanost (jednostranně vymezen čas rozvrhem hodin, délkou vyučovací jednotky),
- vymezení obsahu a programu komunikace (volnost učitele ovlivňována v určité míře učebními osnovami, rozpisem pedagogických úkolů na vyučovací jednotku, tématem hodiny...),
- vymezení pedagogické komunikace pravidly chování (limitováno sociální rolí učitele a žáka, vztahem podřízeného a nadřízeného),

- vliv prostorového rozmístění žáků na pedagogickou komunikaci (význam má umístění žáka ve třídě),
- vliv vyučovací metody na pedagogickou komunikaci (často převládaly slovní projevy učitele ve výuce),
- pedagogická komunikace limitována organizační formou výuky (způsob komunikace ovlivňuje všechny tři základní formy vyučování – hromadné, skupinové i individualizované),
- vliv asymetrie sociálních rolí na pedagogickou komunikaci (dáno sociální rolí učitele a rolemi žáka, učitelským sociálním statutem a statutem žáka, které jsou rozdílné) (Vališová, Kasíková a kol., 2007, s. 223-224).

2.1.2 Účastníci pedagogické komunikace

Nejčastější účastníci pedagogické komunikace jsou učitel a žák, jde o velmi nesouměrné komunikační partnery. Nesouměrnost můžeme spatřovat jak v rovině kvantitativní, tak i v rovině sociální.

Roli učitele zastává jedinec, dospělá osoba, která stojí zpravidla proti 20-30 žákům, nedospělým jedincům. To vede v našem pojetí vyučování k tomu, že učitel komunikuje převážně s touto skupinou jako celkem. Pedagogická komunikace nabývá charakteru masové komunikace (Nelešovská, 2005, s. 29).

Účastníci pedagogické komunikace jsou navzájem v určitých vztazích. D. Gavora vymezuje několik typů vztahů:

- Učitel x žák,
- učitel x třída,
- učitel x skupina žáků,
- žák x třída,
- žák x skupina žáků,
- žák x žák,
- skupina žáků x skupina žáků,
- skupina žáků x třída.

Vztah učitel - žák můžeme pojmut i opačně žák – učitel. Žák si tvoří ke svému učiteli vztah, který se časem upevňuje, proměňuje. Je důležité si uvědomit, že vztahy v pedagogickém procesu se stále upevňují.

Jiný druh vztahů můžeme nalézt mezi žáky navzájem. Už zde nenalzáme asymetričnost ze vztahů učitel x žák, protože žáci mají ve třídě stejná práva a povinnosti, která jsou zpravidla dána řádem školy. Ale i mezi žáky můžeme nalézt rozdíly v jejich postavení. Žák dostává pověření od učitele nebo získává čelní postavení dosazením skupinou žáků. Žáci rozvíjí vztahy mezi sebou nejčastěji v práci ve skupině. Je přirozené, že mají jasně určeného vedoucího skupiny, pracují tedy mnohem efektivněji, spolupráce se velmi daří (Nelešová, 2005, s. 29-30).

2.1.3 Pravidla pedagogické komunikace ve třídě

Pravidla komunikace ve třídě upravují chování učitele a žáků v jednotlivých aspektech komunikace. Pravidla komunikace ve třídě upravují chování učitele a žáka v jednotlivých aspektech komunikace. Pravidla jsou důležitá pro organizaci ve třídě – činnost je třeba usměrňovat, žáky je nutno regulovat (Gavora, 2005, s. 34). Poznání pravidel je důležité pro oba dva partnery. Důležitým posláním pravidel ve třídě je zabezpečení dominantního postavení role učitele.

Dominantní posláním role učitele je založeno na tom, že učitel je vůči žákovi:

- funkčně nadřízený (instituce školy mu svěřila úkol vychovatele, je za to správně zodpovědný)
- společensky nadřízený (je starší)
- zkušenostně bohatší (ví více o světě)
- odborně kvalifikovaný (je školený profesionál).

(Gavora, 2005, s. 35).

Pravidla jsou důležitá pro organizaci práce ve třídě – činnost je třeba usměrňovat, žáky je nutno regulovat. Je proto v zájmu učitele, aby existoval určitý pořádek zabezpečující sled činností a její hladký průběh. Ten je dán pravidly. Jestliže žák nezná pravidla kontaktu, cítí se zmatený.

Průběh pedagogické komunikace je do značné míry ovlivňován tím, jaká jsou ustanovena pravidla, podle nichž se komunikuje. Pod pojmem pravidla se ukrývá více než jen klasický školní řád, který visí v každé třídě (Nelešová, 2005, s. 30).

„Škola svá pravidla formuluje ve školním řádu. Problémem těchto pravidel je velký počet povinností, které si žáci nechtějí a ani nemohou zapamatovat a proto je ani neplní“ (Nelešová, 2005, s. 30).

2.1.4 Prostředky komunikace

„Komunikativní (výrazové) schopnosti se obvykle vymezují jako dispozice k jasnému a přesnému vyjádření myšlenek a citů pomocí řeči, mimiky a pantomimiky. Patří k důležitým dispozicím učitele tělesné výchovy, poněvadž jimi řídí vyučovací proces. Jejich význam je podepřen i tím, že učitel jimi předává informace žákovi v druhoznámné – slovní podobě, čímž přispívá k poznání a interiorizaci nových pojmů i rozvoji vědomosti žáků. Úspěch vyučování závisí proto nejen na obsahu, struktuře učiva, jeho vnitřní logice a atraktivitě, ale i na formě jeho podání učitelem.

Výrazové – komunikativní prostředky učitele se obvykle dělí na verbální (řečové) a nonverbální (neřečové). Zahrnují různé formy chování a gest, signály, kódy a symboly včetně vzhledu učitele. Předvádění ve formě ukázky se užívá velmi často v různých fázích vyučovacího procesu. Nemusí být však vždy zajištěno samotným učitelem. Postavení ukázky – demonstrace je velmi specifické. Intencionalita verbálního projevu je dána jeho adresností. Mluví-li učitel ke třídě, všichni žáci mají mít dojem, že se obrací ke každému z nich. Čím je adresnost a záměrnost řeči zřetelnější, tím je předání vyučovaného obsahu působivější. Dobrý učitel hovoří živě, obrazně s jasnou intonací a přesnou dikcí, bez fonetických a gramatických chyb. Monotónní a jednotvárná řeč bez patřičné dikce vede vlivem habituace ke snížení pozornosti žáka, rychle ho unaví. Významné je i tempo řeči. Závisí na individuálních psychických zvláštěnostech učitele, zejména na jeho temperamentu. Může být ovlivněno i situačními okolnostmi ve vyučování a částečně i jeho obsahem. Učitel by však měl mít na paměti, že pro vnímání a pochopení učiva je vhodné střední, živé tempo řeči, které stimuluje pozornost žáků. Stejný význam má i hlasitost řeči.“ (Rychtecký, Fialová, 2004, s. 108 – 109).

Rozdělení komunikace v tělesné výchově:

1. Verbální – a) dialogická řeč – volný dialog

- zaměřený dialog

b) monologická řeč – ukázka

- referát

- příkaz

- přednáška

- povely

2. Nonverbální – gesta

- mimika

- činy

- předměty

- kódy, symboly (Rychtecký, Fialová, 2004, s. 109).

2.1.4.1 Verbální komunikace

Verbální komunikace v tělesné výchově má specifickou – *stručnost až signálnost řeči*. V nácviku některých pohybových dovedností s pomalým průběhem (například výmyk na hrazdě) nebo činností cyklického charakteru (např. běh), plní *funkci korektivního, zpětnovazebného výroku* (Rychtecký, Fialová, 2004, s. 109).

V pedagogické komunikaci ve škole stojí na prvním místě mluvení – řeč. Základní jednotkou je slovo, proto hovoříme o slovní - verbální komunikaci (Nelešová, 2005, s. 41). Důležité ve verbální komunikaci jsou : plynulost a rychlost řeči, tón hlasu a jeho zbarvení , délku doby slovního projevu, způsob předávání slova, přestávky a pauzy v řeči, přesnost řeči a projevu, kladení otázek a jejich zodpovídání, latenci odpovědi (Vališová, Kasíková a kol., 2007, s. 225).

2.1.4.2 Nonverbální komunikace

Nonverbální komunikace je způsob komunikování, kdy se nepoužívají slova, ale jiný způsob přenášení informací. Nejde jen o mimickou stránku řeči, ale o celý komplex mimoslovních signálů – řeč těla (Nelešovská, 2005, s. 46).

Při nonverbální komunikaci jde tedy o to, co si sdělujeme:

- výrazy obličeje (mimika),
- pohledy (řeč očí),
- pohyby (kinezika),
- fyzickými postoji (konfigurací všech částí těla),
- gesty (gestika),
- dotekem (haptika),
- přiblížením či oddálením (proxemika)
- tónem řeči
- úpravou zevnějšku a životního prostředí (Nelešovská, 2005, s. 46).

2.2 Rozbor literatury

Komunikací učitele v tělesné výchově se mnoho autorů nezabývá. Jedna z mála literatury je od Rychteckého a Fialové (2004), kteří podrobně rozdělili prostředky komunikace učitele v tělesné výchově, dále se zaměřují na popisování cílů, úkolů a znaků vyučovací jednotky tělesné výchovy.

Pedagogickou komunikací v teorii a praxi se zabývá Nelešovská (2005). Vysvětluje podrobně jaký má význam komunikace ve škole, vztahy učitele k žákovi, jsou zde uváděny příklady komunikace a také cvičné texty a různá cvičení jak vylepšit artikulaci.

Komunikací ve škole se zabývají také Mareš, Křivohlavý (1995), popisují v literatuře jak sociální, tak i pedagogickou komunikaci. Dále popisují jak komunikaci verbální, tak i neverbální. Součástí komunikace je i sociální interakce, kterou se zabývají tito autoři.

Z pohledu všeobecné pedagogiky se komunikací zabývají malou částí Vališová, Kasíková a kolektiv v knize Pedagogika pro učitele.

Všeobecně komunikaci popisuje ve své publikaci *Pedagogika I. Teorie vyučování* Helena Vyskočilová (1990). Popisuje, jak významně k problému komunikace přispěla kybernetika. Komunikace je uváděna jako předávání informací mezi původcem a příjemcem sdělení.

Mareš a Křivohlavý (1989) se zabývají sociálním stykem, sociální komunikací a pedagogickou komunikací. Kniha vystihuje sociálně psychologický pohled jak na verbální komunikaci, tak i neverbální. Uvádí typy sociální interakce a sociální aspekty pedagogické interakce.

Teorii pedagogické komunikace popisují Prokešová a Stuchlíková (1990), dále ve své literatuře popisují jaké aktuální problémy mohou nastat při pedagogické komunikaci na prvním a druhém stupni základních škol. Jsou zde i náměty ke cvičením vybraných komunikativních dovedností učitelů.

Výzkumnou metodou využitou v diplomové práci bylo pozorování, které popisuje a rozděluje Štumbauer (1989), Chráska (2007).

3 Cíl práce

3.1 Cíl práce

Pohyb pro člověka je nezbytnou součástí života. Člověk psychicky a fyzicky zdravý, je člověk šťastný. Proto je důležité, aby tělesnou výchovu na školách učili učitelé kvalifikovaní a v oboru vzdělaní.

Cílem diplomové práce je zjistit, jaké prostředky komunikace učitel uplatňuje v hodině tělesné výchovy na Znojemsku. Zhodnotit jak komunikují učitelé na „vesnické škole“, „městské škole“, a sportovní škole. Zda jsou nějaké rozdíly v komunikaci u učitelů ženského a mužského pohlaví. Vše vyhodnotit pomocí tabulek a grafů.

3.2 Úkol práce

Z hlavního cíle diplomové práce vyplývají následující úkoly:

1. studium literatury týkající se problematiky daného tématu
2. vymezení cíle pozorování
3. pozorování hodin tělesné výchovy na vybraných základních školách
4. na základě pozorování zjistit, jak učitelé tělesné výchovy komunikují se žáky
5. využít získaných výsledků do budoucna ke zlepšení působení ve vyučovacím procesu

4 Metodika

Při výzkumné práci se zpravidla užívají vědecké metody, které nám pomáhají shromáždit a následně i zpracovat získaný materiál. Když máme řešit daný problém, tak si nejprve vybereme vhodnou vědeckou metodu. Daný typ problému bude určovat výběr metody. Většinou se vymezují dvě velké skupiny metod:

- 1) metody teoretického výzkumu,
- 2) metody experimentálního výzkumu.

Problémem, kterým se zabýváme v práci, patří do skupiny metod experimentálního výzkumu.

Ze zadaného cíle a úkolu diplomové práce vyplývá, že použitou metodou bylo pozorování.

4.1 Metoda pozorování

„Pozorování jako vědecká metoda je cílevědomé, plánovité a soustavné vnímání výchovných jevů a procesů, které směřuje k odhalování podstatných souvislostí a vztahů sledované skutečnosti“ (Skalková, 1983, s. 56).

Metoda pozorování je využívána v tělesné kultuře velmi často. Nenarušuje (alespoň formálně vzato) průběh pedagogických jevů a přitom zachycuje komplexně pedagogický proces a umožňuje zaměřit pozornost na jeho jednotlivé stránky a podrobnosti odpovídající cíli. Podstatou pozorování je snaha o izolování pozorovaného jevu od ostatních (Štumbauer, 1989, s. 29).

V souhrnu objektivní pozorování vyžaduje, aby si pozorovatel jasně vytyčil:

- Co chce pozorovat.
- Jak budou pozorované jevy a procesy zaznamenávány.
- Jak budou získaná data analyzována a hodnocena (Skalková, 1983, s. 56).

Dělení pozorovacích metod:

1) Z hlediska složitosti a použití pomocných prostředků:

- jednoduché pozorování,
- systematické pozorování – doplněné dotazníkem, videozáznamem.

2) Z hlediska časového:

- krátkodobé – sledování činnosti v určité části dne,
- dlouhodobé – jedná se o hluboký několikanásobný průzkum jednoho či více objektů.

3) Z hlediska postavení výzkumníka:

- a) Extrospekce – nezúčastněné – výzkumník pozoruje běžným způsobem jakoby zevně,
 - skryté – výzkumník je skryt, aby nemohl ovlivnit průběh jevu,
 - zúčastněné – po určitou dobu je výzkumník členem skupiny.

- b) Introspekce – používá se v mezních podmínkách.

4) Z hlediska způsobu zaznamenávané informace:

- prosté pozorování,
- použití záznamového archu,
- diktování informací na diktafon,
- použití audiovizuální techniky.

Pozorování námi prováděné bylo z hledisek výše uvedených jednoduché, protože nebylo ničím doprovázeno, například dotazníkem. Dále to bylo pozorování krátkodobé, jelikož byly vždy u vyučujícího sledovány vyučovací hodiny pouze v jednom dni a pak už nikoli. Podle dalšího hlediska to bylo pozorování nezúčastněné. Učitelé věděli o pozorovateli, ale nevěděli, co je cílem pozorování.

Popis pozorování

Jak již bylo v předchozích kapitolách uvedeno, používanou metodou při výzkumu bylo pozorování.

Nevýhodou pozorování hodin tělesné výchovy byla velká časová náročnost. Bylo nezbytnou nutností spojit probíhající studium na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích a pozorování, které mělo být prováděno na základních školách v oblasti mého bydliště. Z tohoto důvodu se sledování hodin tělesné výchovy na základních školách uskutečnil v průběhu zimy roku 2008 a jara roku 2009.

Jak jsme již uvedli, pozorování bylo prováděno na třech základních školách na Znojemsku.

Pozorování jsme prováděli u dvou učitelů tělesné výchovy na dané škole. Hodiny byly vybírané náhodně, ale daný týden jsme vybírali dle tématického plánu, abychom mohli porovnat komunikaci učitele na různých školách v obsahově stejných hodinách. Žádnému učiteli nebylo sděleno, za jakým účelem jejich hodiny budeme navštěvovat. Celkem jsme u každého učitele odpozorovali 6 hodin a dohromady na každé škole 12 hodin.

4.2 Metoda komparativní

Při metodě komparativní srovnáváme výsledky pozorování a vyvozujeme z toho závěry. Srovnání můžeme provádět jak z hlediska kvalitativního, tak i kvantitativního (Štumbauer, 1989, s. 32).

„Srovnání lze charakterizovat jako výklad shod, podobností a rozdílů mezi několika jevy, skutečnostmi a jejich hodnocení podle vytyčeného hlediska“ (Štumbauer, 1989, s. 32).

Druhy srovnávacích výzkumů:

- a) výzkum podle stanoveného plánu – zkoumá jev v relativně stejném časovém úseku
- b) panelový výzkum – proměnlivá veličina je čas, používá se zde materiál, který byl shromážděn před mnoha lety, ale podmínkou je znát metody výzkumu, místa, charakteristiky vyšetřovaných osob apod.

Postup při srovnávání informací:

- získání informací,

- studium a třídění informačního materiálu,
- vlastní srovnání,
- syntéza, teoretické a praktické závěry (Štumbauer, 1989, s. 32 - 33).

Popis srovnávání

Ke srovnání jsme použili výsledky z pozorování hodin na základních školách. Srovnávali jsme jak výuku jednotlivých škol, tak hodiny obsahově stejné, ale také možné rozdíly komunikace mezi pohlavím učitelů.

4.3 Popis výzkumného vzorku

Výzkumný soubor je tvořen učiteli tělesné výchovy základních škol na Znojemsku. Školy na Znojemsku jsme seřadili do skupin sportovní školy, městské školy a vesnické školy a náhodně vylosovali zástupce z každé skupiny, kde se pozorování uskutečnilo.

Pozorování proběhlo na těchto základních školách:

- Základní škola Prokopa Diviše, Přímětice (sportovní škola)
- Základní škola Mládeže, Znojmo (městská škola)
- Základní škola Jevišovice, Jevišovice (vesnická škola)

Výzkumu se zúčastnilo 6 učitelů a to 3 ženy a 3 muži. Obsahově jsme si vybrali zaměření na atletiku, gymnastiku a volejbal. Důvodem vybrání bylo shoda disciplín na daných školách.

5 Výsledky

5.1 Výsledky pozorování a komparace komunikace učitele

Pro výzkum jsme za nejpřijatelnější použili rozdělení komunikace podle Rychteckého a Fialové (2004). Seznam komunikací zahrnutých do pozorování je uveden v záznamovém archu v příloze č. 1.

Do výsledků je zahrnuto hodnocení celkové. Dále porováváme využívání komunikace u učitelů mužského a ženského pohlaví, srovnání škol „vesnické“, „městské“ a „sportovní“ a srovnání mezi jednotlivými obsahově stejnými hodinami.

V tabulkách je znázorněno kolikrát jednotlivé komunikační prostředky jsou použity v hodinách, jaký je průměr použití prostředků v jedné vyučovací jednotce a procentuální zastoupení komunikačních prostředků.

5.1.1 Celkové výsledky komunikace učitele

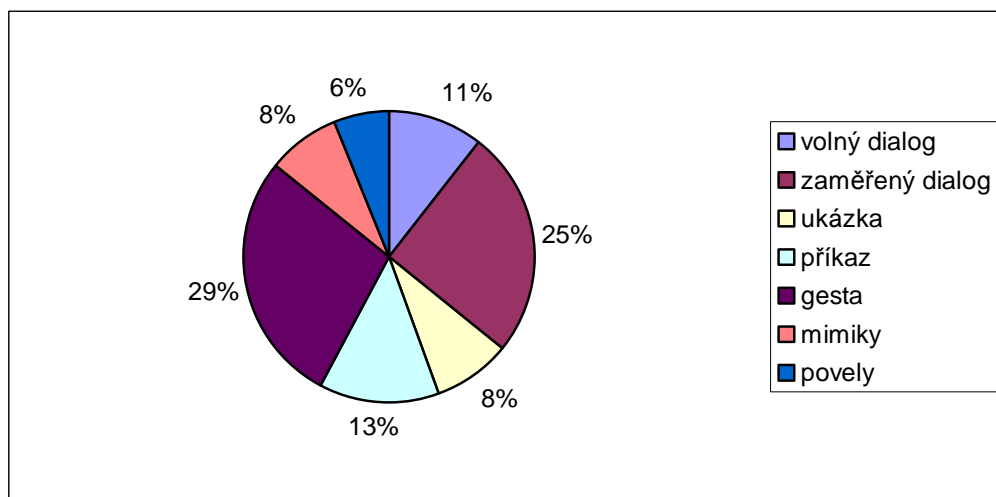
Zde se zabýváme celkovým vyhodnocením pozorování hodin tělesné výchovy, kde zjišťujeme četnost použití v hodinách volejbalu, atletiky a gymnastiky. Celkově bylo odpozorováno 36 hodin.

Tabulka 1. Celkové sledování komunikace

Sledované základní školy	Počet sledovaných učitelů	Počet sledovaných žen	Počet sledovaných mužů	Počet sledovaných hodin
Jevišovice	2	1	1	12
Mládeže Znojmo	2	1	1	12
Prokopa Diviše	2	1	1	12

Tabulka 2. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků

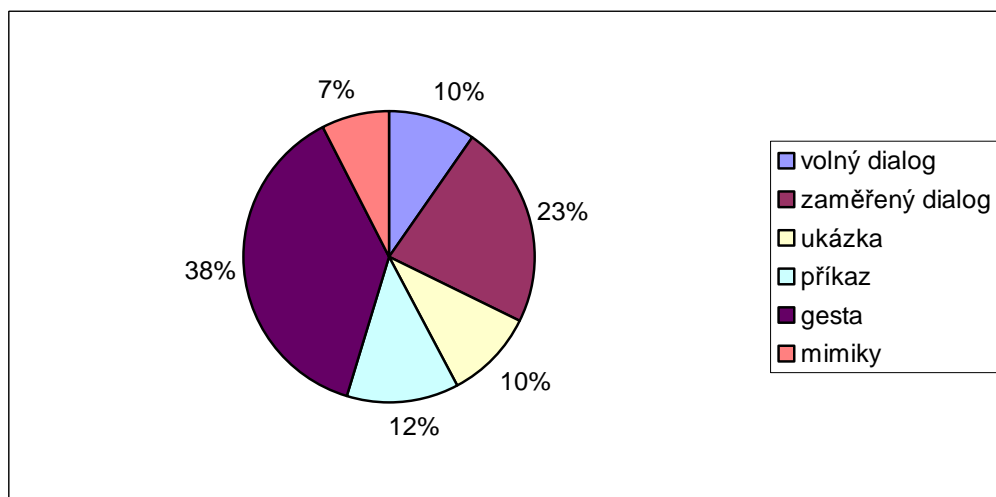
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	428	11,9	11
- zaměřený dialog	1021	28,4	25
- monolog - ukázka	341	9,5	8
- referát	0	0	0
- příkaz	543	15,1	13
- přednáška	0	0	0
- povely	242	6,7	6
Nonverbální – gesta	1134	31,5	29
- mimika	327	9,1	8
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 1. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků

Tabulka 3. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků ve volejbalu

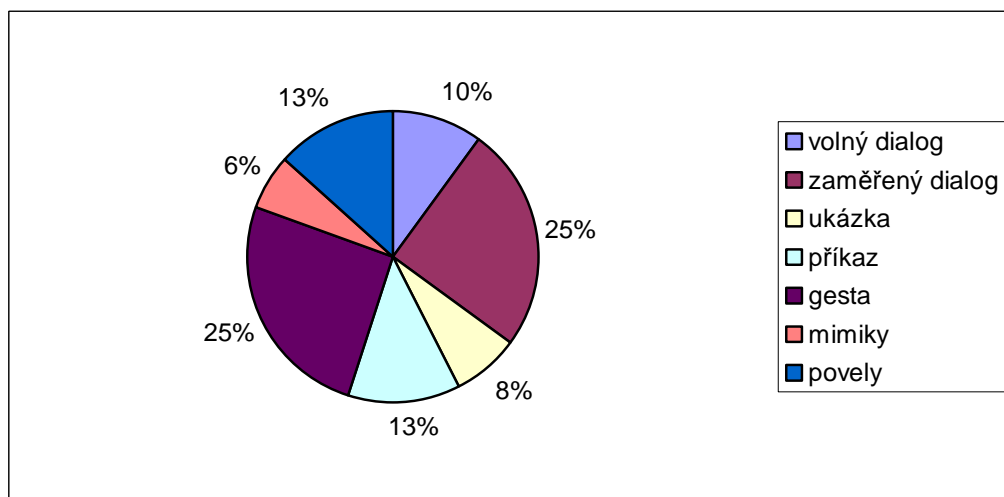
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	145	24,1	10
- zaměřený dialog	324	54	23
- monolog - ukázka	151	25,1	10
- referát	0	0	0
- příkaz	187	31,2	12
- přednáška	0	0	0
- povely	0	0	0
Nonverbální – gesta	571	95,2	38
- mimika	113	18,8	8
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 2. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků ve volejbalu

Tabulka 4. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků v atletice

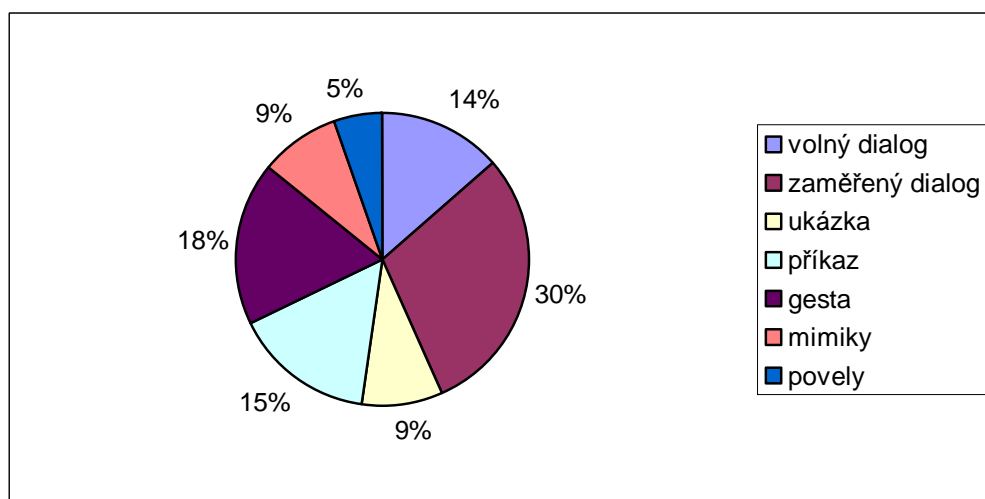
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	135	22,5	10
- zaměřený dialog	336	56	25
- monolog - ukázka	102	17	8
- referát	0	0	0
- příkaz	169	28,2	13
- přednáška	0	0	0
- povely	178	29,7	13
Nonverbální – gesta	344	57,3	25
- mimika	84	14	6
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 3. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků v atletice

Tabulka 5. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků v gymnastice

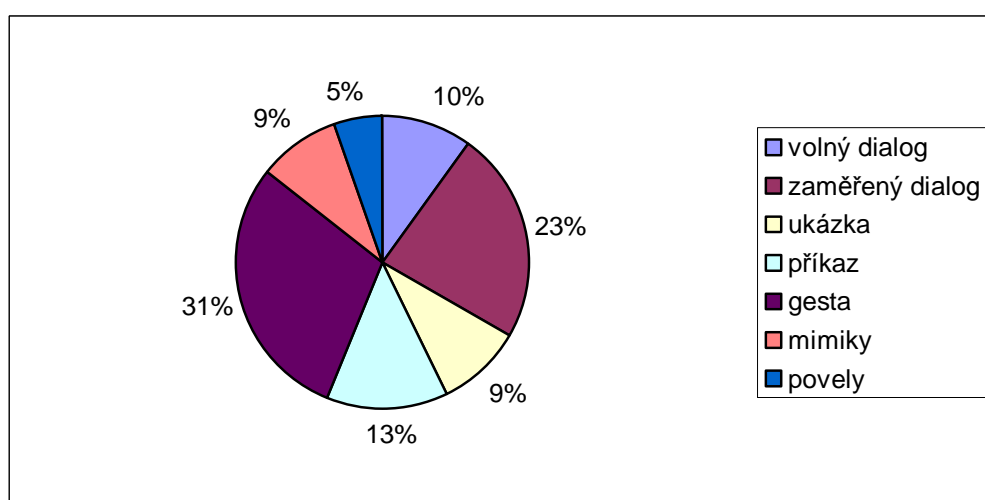
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	166	27,7	14
- zaměřený dialog	361	60,2	30
- monolog - ukázka	110	18,3	9
- referát	0	0	0
- příkaz	187	31,2	15
- přednáška	0	0	0
- povely	64	10,7	5
Nonverbální – gesta	219	36,5	18
- mimika	110	18,3	9
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 4. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků v gymnastice

Tabulka 6. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků na Základní škole v Jevišovicích

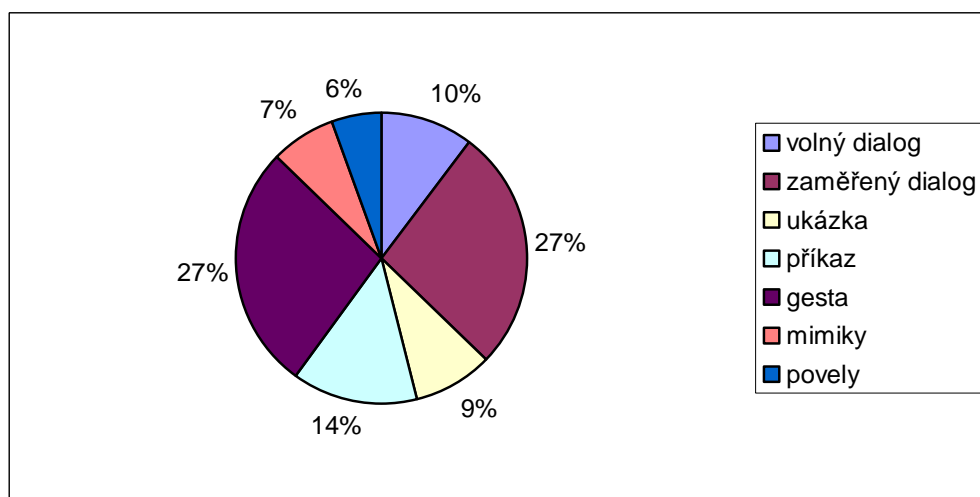
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	131	21,8	10
- zaměřený dialog	308	51,3	23
- monolog - ukázka	124	20,7	9
- referát	0	0	0
- příkaz	175	29,2	13
- přednáška	0	0	0
- povely	71	11,8	5
Nonverbální – gesta	389	64,8	31
- mimika	120	20	9
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 5. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků na Základní škole v Jevišovicích

Tabulka 7. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků na Základní škole Mládeže Znojmo

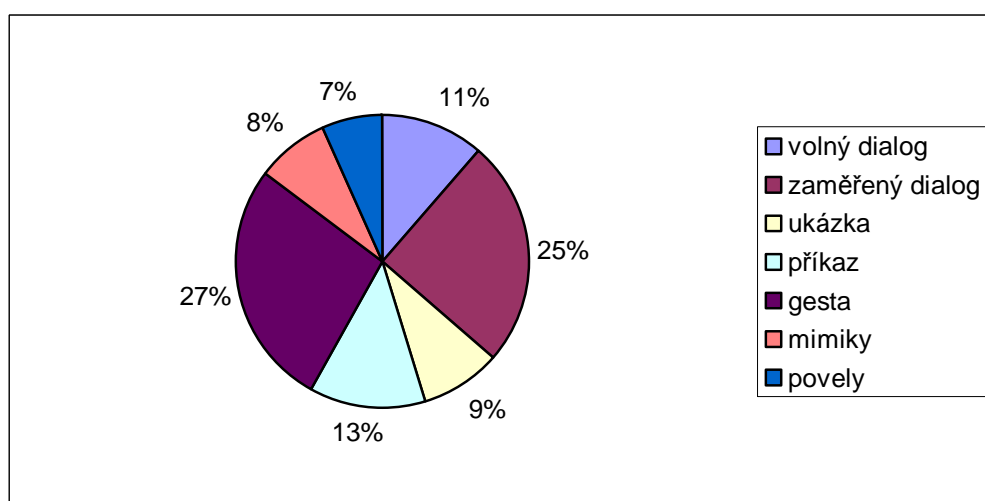
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	135	22,5	10
- zaměřený dialog	358	59,7	27
- monolog - ukázka	115	19,2	9
- referát	0	0	0
- příkaz	183	30,5	14
- přednáška	0	0	0
- povely	75	12,5	6
Nonverbální – gesta	360	60	27
- mimika	94	15,7	7
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 6. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků na Základní škole Mládeže Znojmo

Tabulka 8. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků na Základní škole Prokopa Diviše

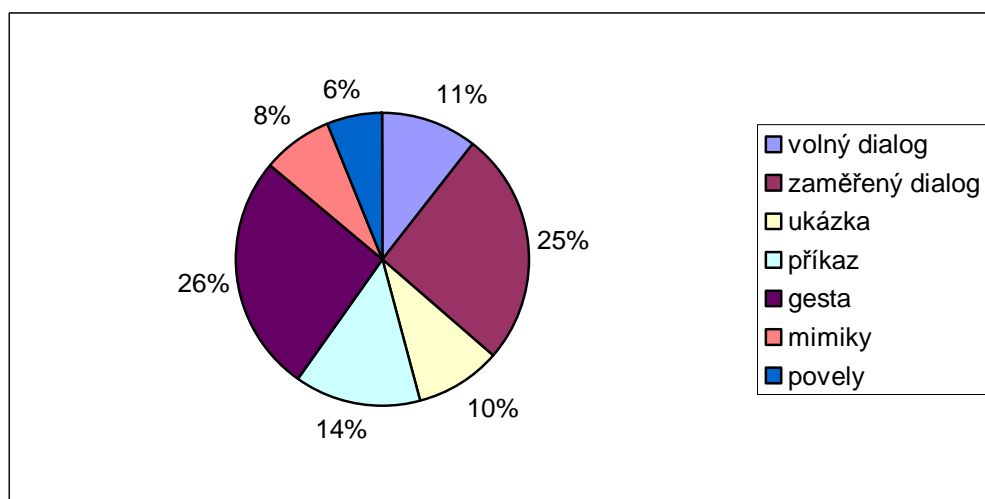
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	162	27	11
- zaměřený dialog	355	59,2	25
- monolog - ukázka	124	20,7	9
- referát	0	0	0
- příkaz	185	30,8	13
- přednáška	0	0	0
- povely	96	16	7
Nonverbální – gesta	385	64,2	27
- mimika	113	18,8	8
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 7. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků na Základní škole Prokopa Diviše

Tabulka 9. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků u učitelů ženského pohlaví

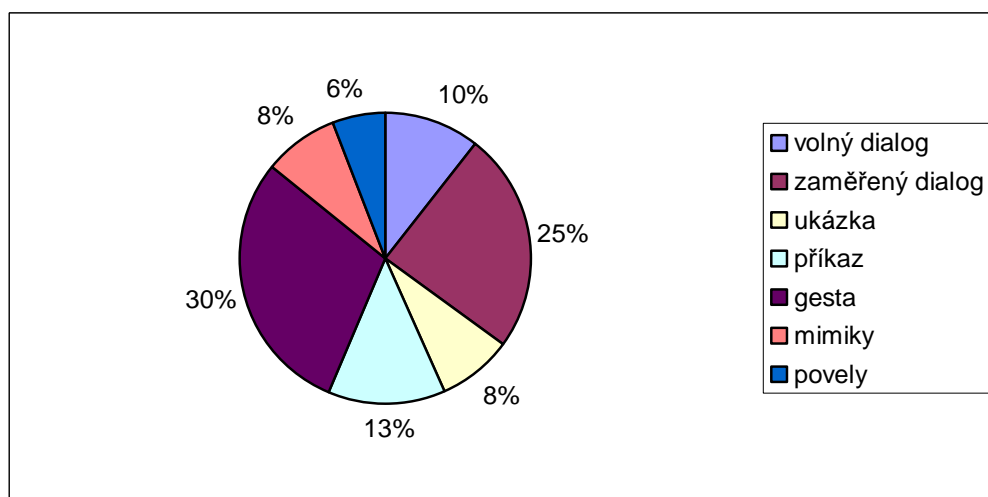
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	221	36,8	11
- zaměřený dialog	539	89,8	25
- monolog - ukázka	198	33	9
- referát	0	0	0
- příkaz	286	47,7	13
- přednáška	0	0	0
- povely	128	21,3	7
Nonverbální – gesta	549	91,5	27
- mimika	163	27,2	8
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 8. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků u učitelů ženského pohlaví

Tabulka 10. Celkové vyhodnocení použití komunikačních prostředků u učitelů mužského pohlaví

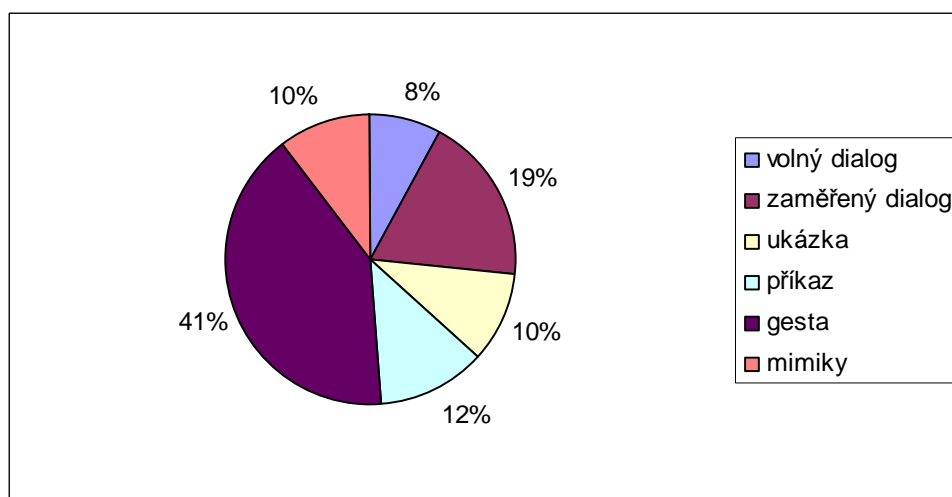
Prostředky komunikace	Použití celkem	Průměr na hodinu	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	207	34,5	10
- zaměřený dialog	485	80,8	25
- monolog - ukázka	165	27,5	8
- referát	0	0	0
- příkaz	257	42,8	13
- přednáška	0	0	0
- povely	114	19	6
Nonverbální – gesta	585	97,6	30
- mimika	164	27,3	8
- činy	0	0	0
- předměty	0	0	0
- kódy, symboly	0	0	0

Obrázek 9. Celkové procentuální vyjádření jednotlivých komunikačních prostředků u učitelů mužského pohlaví

Tabulka 11. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele mužského pohlaví v Jevišovicích

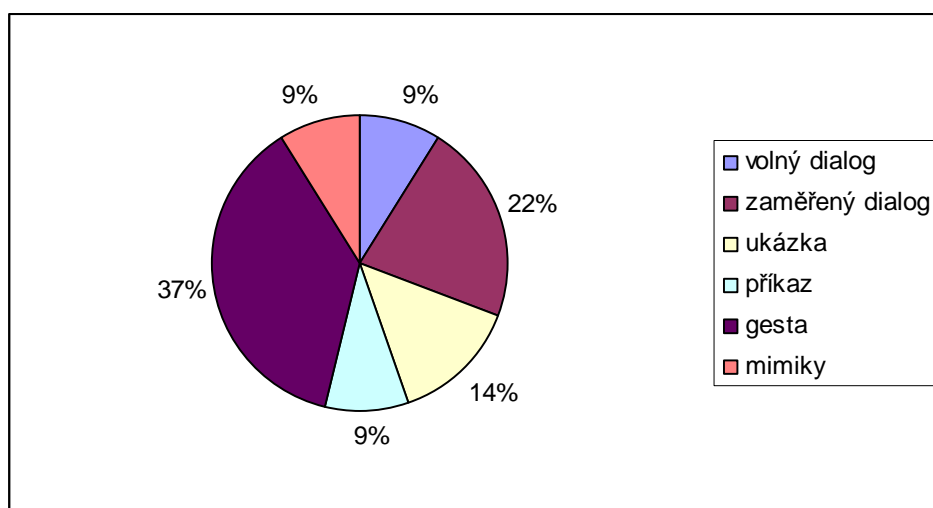
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	18	8
- zaměřený dialog	42	19
- monolog - ukázka	22	10
- referát	0	0
- příkaz	27	12
- přednáška	0	0
- povely	0	0
Nonverbální – gesta	92	41
- mimika	23	10
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 10. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele mužského pohlaví v Jevišovicích

Tabulka 12. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele ženského pohlaví v Jevišovicích

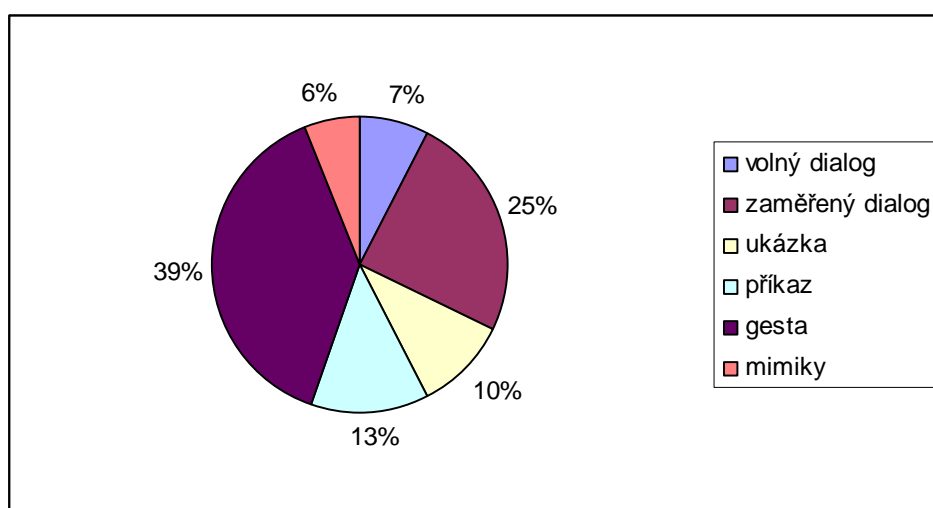
Prostředky komunikace	Použití celkem (2hod)	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	21	9
- zaměřený dialog	53	22
- monolog - ukázka	33	14
- referát	0	0
- příkaz	22	9
- přednáška	0	0
- povely	0	0
Nonverbální – gesta	89	37
- mimika	21	9
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 11. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele ženského pohlaví v Jevišovicích

Tabulka 13. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele mužského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

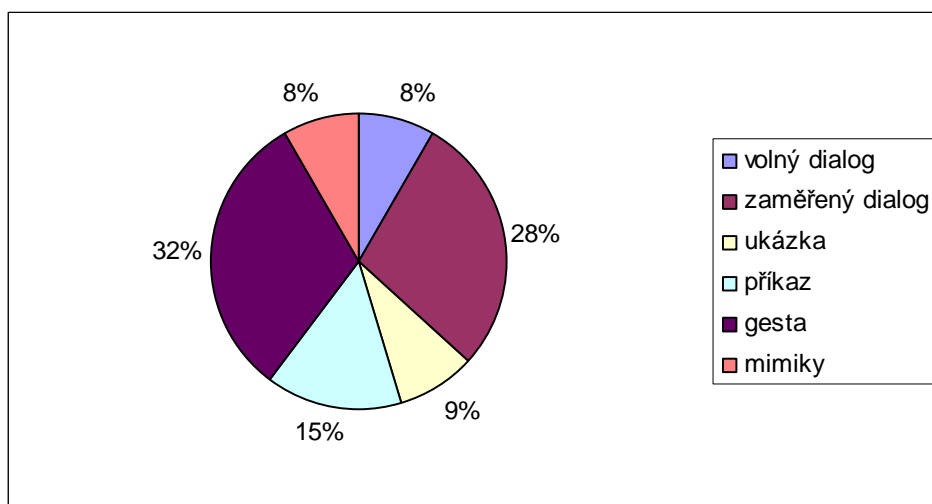
Prostředky komunikace	Použití celkem (2hod)	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	18	7
- zaměřený dialog	60	25
- monolog - ukázka	25	13
- referát	0	0
- příkaz	31	9
- přednáška	0	0
- povely	0	0
Nonverbální – gesta	93	39
- mimika	15	6
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 12. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele mužského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

Tabulka 14. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele ženského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

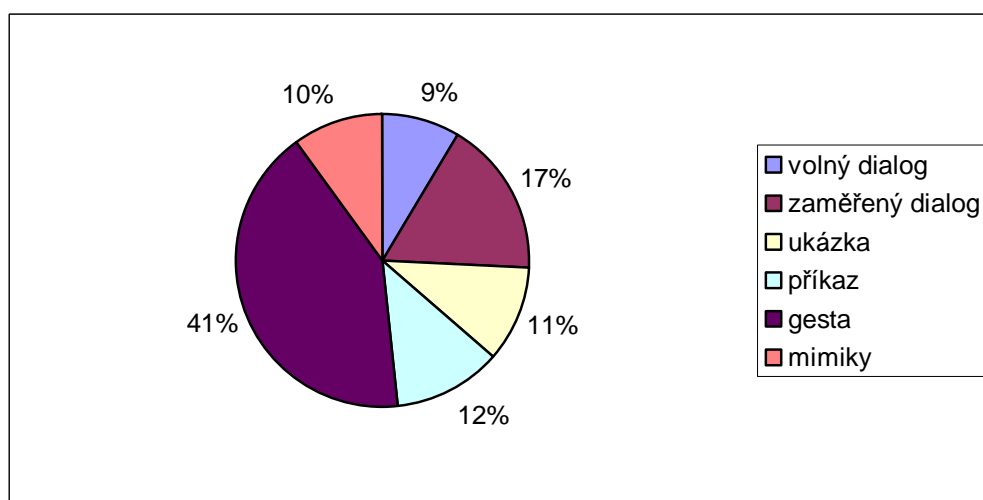
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	21	8
- zaměřený dialog	72	28
- monolog - ukázka	22	9
- referát	0	0
- příkaz	38	15
- přednáška	0	0
- povely	0	0
Nonverbální – gesta	80	32
- mimika	21	8
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 13. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele ženského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

Tabulka 15. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele mužského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

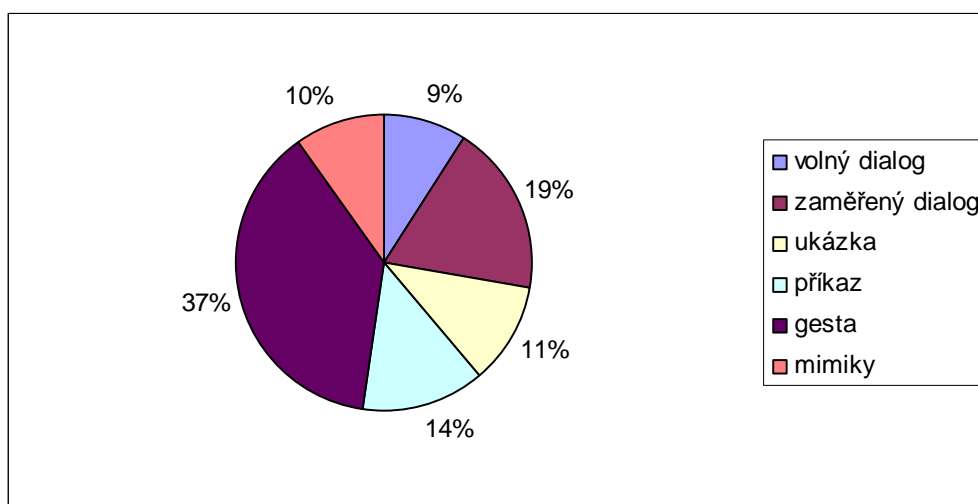
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	23	9
- zaměřený dialog	45	17
- monolog - ukázka	18	11
- referát	0	0
- příkaz	31	12
- přednáška	0	0
- povely	0	0
Nonverbální – gesta	110	41
- mimika	26	10
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 14. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele mužského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

Tabulka 16. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele ženského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

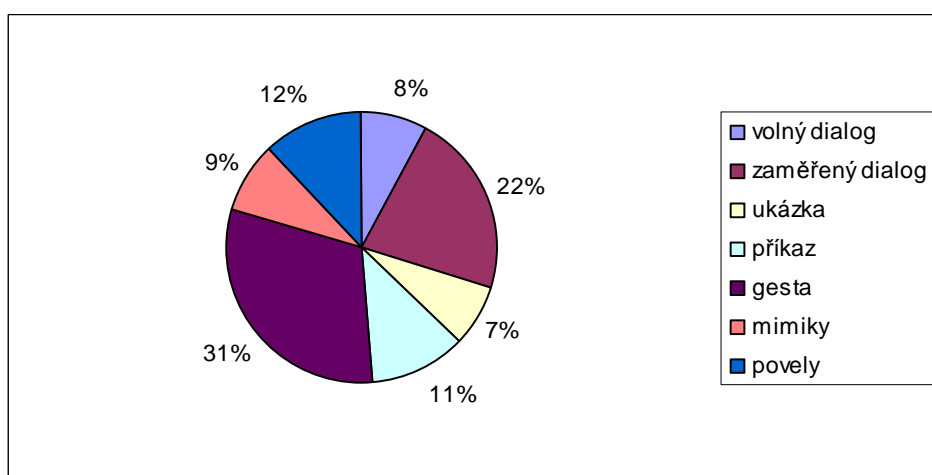
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	26	9
- zaměřený dialog	52	19
- monolog - ukázka	31	11
- referát	0	0
- příkaz	38	14
- přednáška	0	0
- povely	0	0
Nonverbální – gesta	107	37
- mimika	27	10
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 15. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin volejbalu u učitele ženského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

Tabulka 17. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

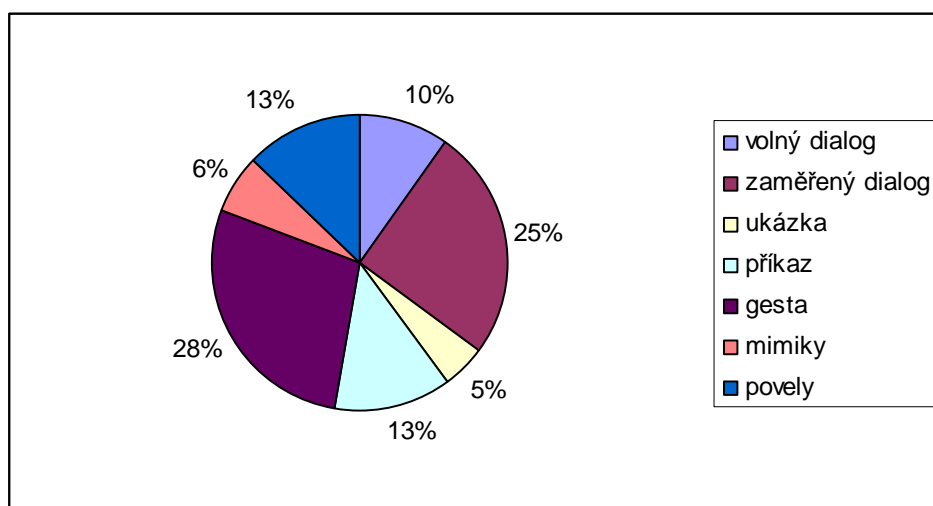
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	17	8
- zaměřený dialog	46	22
- monolog - ukázka	15	7
- referát	0	0
- příkaz	24	11
- přednáška	0	0
- povely	25	12
Nonverbální – gesta	65	31
- mimika	18	9
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 16. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

Tabulka 18. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

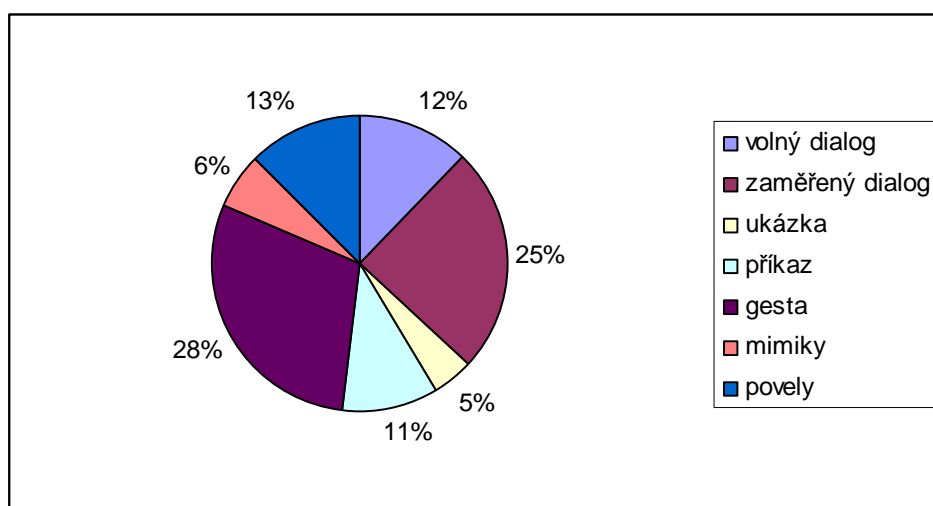
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	21	10
- zaměřený dialog	55	25
- monolog - ukázka	11	5
- referát	0	0
- příkaz	28	13
- přednáška	0	0
- povely	28	13
Nonverbální – gesta	61	28
- mimika	14	6
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 17. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

Tabulka 19. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

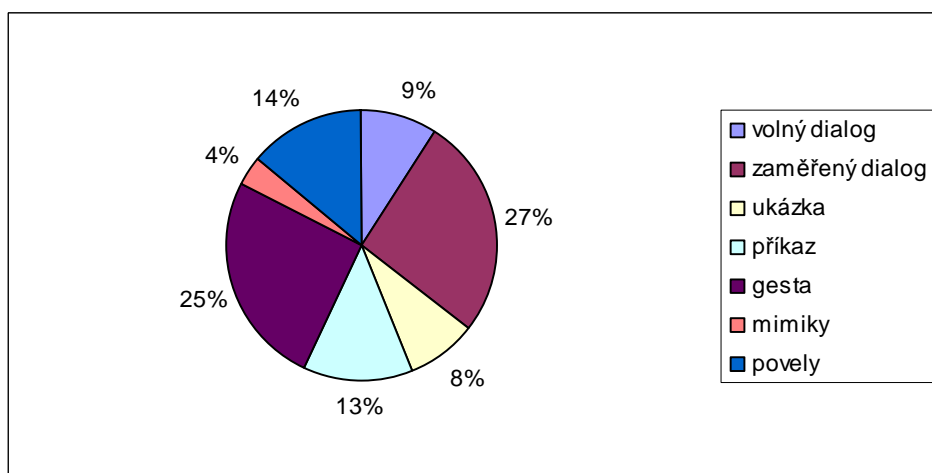
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	24	12
- zaměřený dialog	49	25
- monolog - ukázka	9	5
- referát	0	0
- příkaz	21	11
- přednáška	0	0
- povely	25	13
Nonverbální – gesta	58	28
- mimika	12	6
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 18. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

Tabulka 20. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

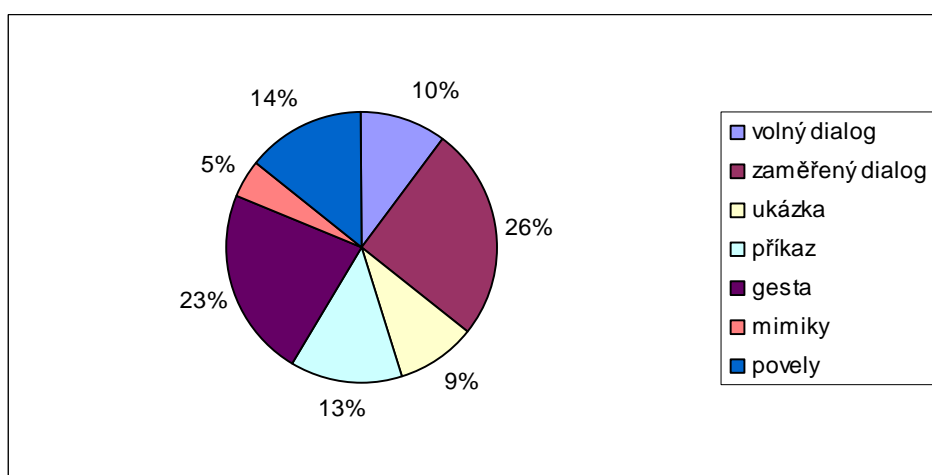
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	20	9
- zaměřený dialog	57	27
- monolog - ukázka	18	8
- referát	0	0
- příkaz	28	13
- přednáška	0	0
- povely	30	14
Nonverbální – gesta	55	25
- mimika	8	4
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 19. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

Tabulka 21. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

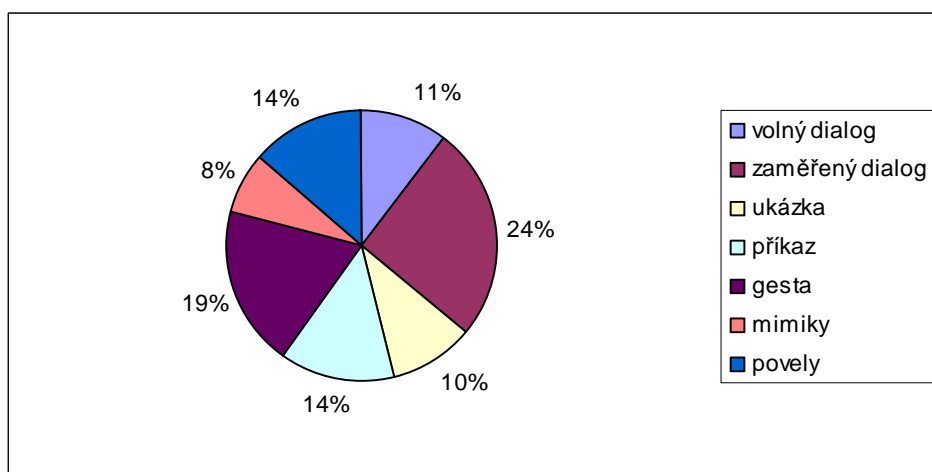
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	25	10
- zaměřený dialog	62	26
- monolog - ukázka	22	9
- referát	0	0
- příkaz	32	13
- přednáška	0	0
- povely	34	14
Nonverbální – gesta	55	23
- mimika	12	5
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 20. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

Tabulka 22. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

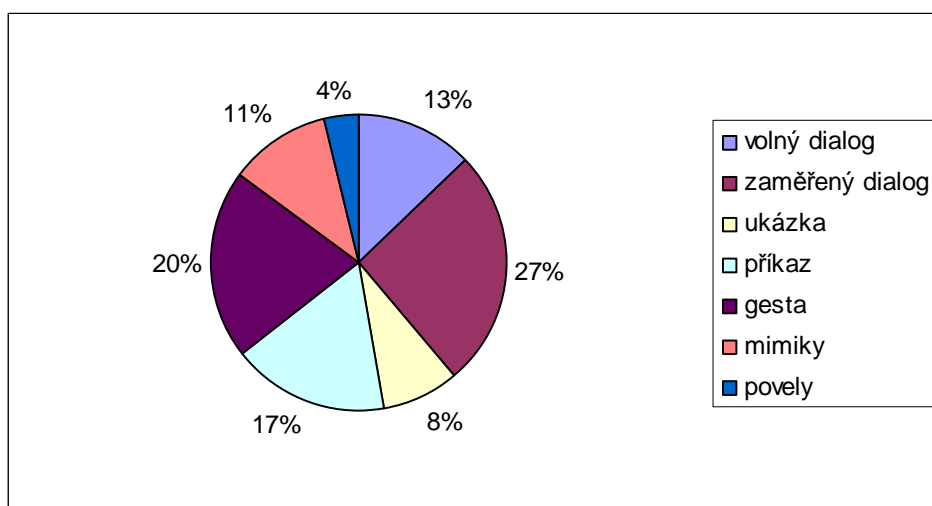
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	28	11
- zaměřený dialog	67	24
- monolog - ukázka	27	10
- referát	0	0
- příkaz	36	14
- přednáška	0	0
- povely	36	14
Nonverbální – gesta	50	19
- mimika	20	8
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 21. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin atletiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

Tabulka 23. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

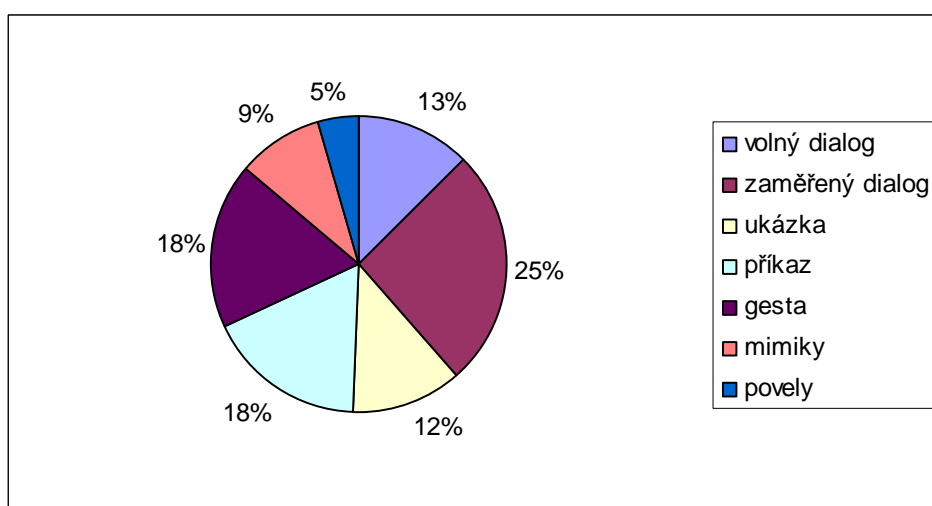
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	26	13
- zaměřený dialog	54	27
- monolog - ukázka	17	8
- referát	0	0
- příkaz	35	17
- přednáška	0	0
- povely	8	4
Nonverbální – gesta	42	20
- mimika	23	11
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 22. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

Tabulka 24. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

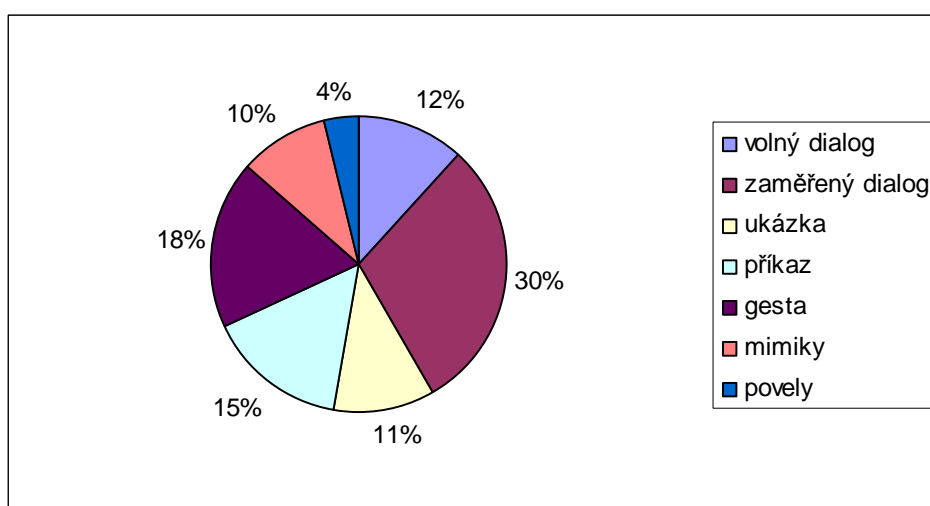
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	28	13
- zaměřený dialog	58	25
- monolog - ukázka	26	12
- referát	0	0
- příkaz	39	18
- přednáška	0	0
- povely	10	5
Nonverbální – gesta	40	18
- mimika	21	9
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 23. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole v Jevišovicích

Tabulka 25. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

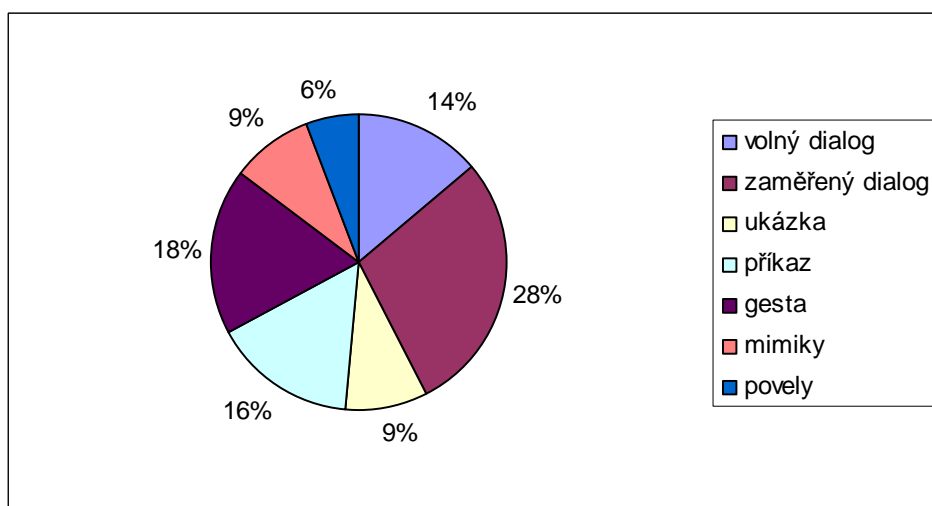
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	24	12
- zaměřený dialog	62	30
- monolog - ukázka	23	11
- referát	0	0
- příkaz	33	15
- přednáška	0	0
- povely	8	4
Nonverbální – gesta	38	18
- mimika	20	10
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 24. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

Tabulka 26. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

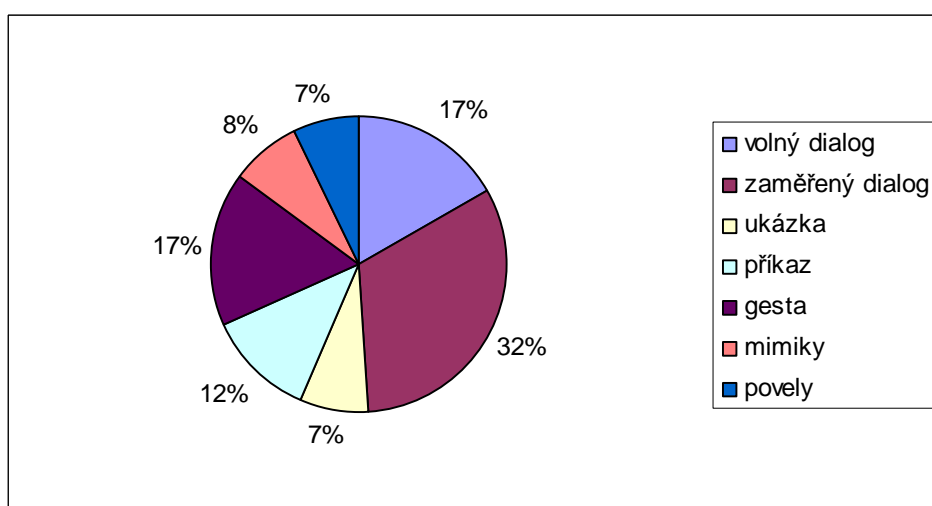
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	28	14
- zaměřený dialog	58	28
- monolog - ukázka	18	9
- referát	0	0
- příkaz	32	16
- přednáška	0	0
- povely	12	6
Nonverbální – gesta	36	18
- mimika	18	9
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 25. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Mládeže Znojmo

Tabulka 27. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

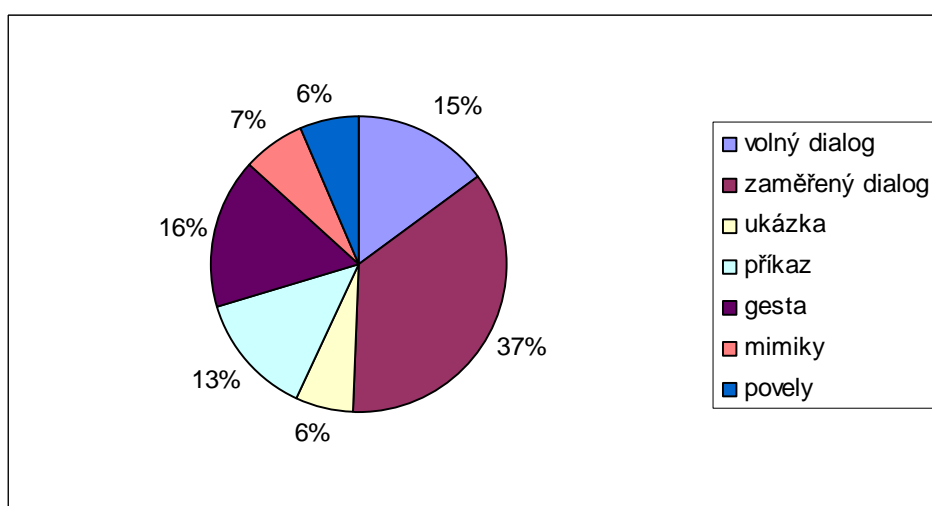
Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	32	17
- zaměřený dialog	62	32
- monolog - ukázka	14	12
- referát	0	0
- příkaz	23	12
- přednáška	0	0
- povely	14	7
Nonverbální – gesta	32	17
- mimika	15	8
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 26. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele mužského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

Tabulka 28. Vyhodnocení komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

Prostředky komunikace	Použití celkem	% zastoupení komunikací
Verbální – dialog volný	28	15
- zaměřený dialog	67	37
- monolog - ukázka	12	6
- referát	0	0
- příkaz	25	13
- přednáška	0	0
- povely	12	6
Nonverbální – gesta	31	16
- mimika	13	7
- činy	0	0
- předměty	0	0
- kódy, symboly	0	0

Obrázek 27. Procentuální vyjádření komunikačních prostředků 2 hodin gymnastiky u učitele ženského pohlaví na Základní škole Prokopa Diviše

6 Diskuze

6.1 Celkové hodnocení pozorování hodin tělesné výchovy

Z výsledků vyplývá, že z nepoužívanějších komunikačních prostředků v tělesné výchově učitelé nejvíce využívají gesta (29%). Po gestech učitelé nejvíce komunikují pomocí zaměřeného dialogu (25%). Gesta jsou nejvíce využívána při komunikaci při hře, v našem případě při volejbalu. Z 13 % probíhá komunikace pomocí příkazu. Ukázka je zde zastoupena jen z 8 %, což si myslíme, že je to nedostačující.

Při nácviu nových pohybových úkolů většinou docházelo ke stručnému výkladu a po té následovala ukázka. Po ukázce docházelo k nácviu ze stran žáků a učitel pomocí zaměřeného dialogu opravoval a snažil se, aby žáci pohybový úkol prováděli bezchybně.

Domníváme se, že v některých hodinách by bylo lepší zařadit více komunikaci pomocí ukázky, a to zejména při nácviu složitějších pohybových úkolů.

6.1.1 Hodnocení a porovnání komunikačních prostředků z hlediska obsahu hodin

Pozorování hodin tělesné výchovy se týkaly volejbalu, atletiky a gymnastiky. Hodiny volejbalu se lišily v četnějším používání komunikace pomocí gest (38%). Bylo to nejspíše proto, že hlavní náplní byla hra a vyučující pomocí gest korigoval hru. Prováděl korekci chyb a radil žákům při hře. Zaměřený dialog tvoří při komunikaci ve volejbalu 23 %. Příkaz učitelé používají z 12 %. Volný dialog učitel nejvíce používá na úvod hodiny a na závěr hodiny (10%).

Domníváme se, že do hodin by měl být více zařazen nácvik, při kterém učitel bude jednotlivé pohybové úkoly vysvětlovat, a žáci je budou nacvičovat.

Hodina by měla být také více doprovázená ukázkou, buď od samotného učitele či od žáka, který daný pohybový úkol zvládá. V odpozorovaných hodinách byla ukázka jen 10%, což je nedostačující.

V hodinách atletiky se komunikace učitel na rozdíl od volejbalu liší. Komunikace pomocí gest se snižuje na 25 % a vyrovnává se zaměřenému dialogu na stejné procento. V atletice se objevují nové komunikační prostředky a to povely (13%). Povely byly hlavně

používány při startování různých atletických disciplín. Ty se procentuálně vyrovnaly příkazům (13%). Dialog volný používali učitelé z 10% a mimiku (6%).

Hodiny gymnastiky se lišily v četnějším používání zaměřeného dialogu (30%) vůči hodinám atletiky a gymnastiky. Nejspíše proto, že vyučující měli individuálnější přístup ke každému žákovi a snažili se korigovat jeho chyby. Komunikace pomocí gest se změnila na 18%. Příkazy vyučující začal používat častěji (15%) a volný dialog se také zvýšil na 14%.

6.1.2 Hodnocení a porovnání komunikačních prostředků z hlediska pohlaví učitele

Učitelé ženského pohlaví nejvíce používají z komunikačních prostředků zaměřený dialog a to 25% ze 100%. Jako druhý nejvíce používanější komunikační prostředek jsou gesta (27%). Povelů se učitelé ženského pohlaví dorozumívají z 13% a dialogem volným 11%.

Učitelé mužského pohlaví se v komunikaci se žáky moc neliší od komunikace ženského pohlaví. Muži pomocí gest komunikují o 3% více než ženy a to 30%. Zaměřený dialog je procentuálně stejný (25%) jako u komunikace žen. Méně komunikují muži dialogem volným (10%) a ukázkou (8%).

Z pozorování vyplynulo, že rozdíl mezi komunikací učitelů ženského a mužského pohlaví je nepatrný. Liší se jen malým procentem.

6.1.3 Hodnocení a porovnání komunikačních prostředků z hlediska škol

Výzkum probíhal na třech náhodně vybraných školách na Znojemsku. Pozorování se účastnili zástupci škol „vesnické“ – ZŠ Jevišovice, „městské“ – ZŠ Mládeže Znojmo a „sportovní“ – Prokopa Diviše Přímětice.

Komunikační rozdíly byly téměř nepatrné. Na všech třech typech škol se komunikuje téměř stejně.

Na ZŠ Jevišovice se nejvíce z našich pozorovaných škol používají gesta (31%). Po gestech se tam nejvíce používá zaměřený dialog (23%), ale zaměřený dialog se v Jevišovicích používá ze zmiňovaných škol nejméně. Povelů (13%) se procentuálně shodují s procentuálním používáním povelů na ZŠ Prokopa Diviše.

Na ZŠ Mládeže se ze zmiňovaných škol nejvíce používá zaměřený dialog (27%). Používání gest (27%) je shodný s používáním na ZŠ Prokopa Diviše. Ukázky používají školy také shodně (9%).

7 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké komunikační prostředky uplatňují učitelé tělesné výchovy ve výuce na základních školách na Znojemsku.

Pro splnění cíle bylo potřeba splnit několik úkolů. Jako první úkol bylo potřeba prostudovat dostupnou literaturu a přichystat si zápisové archy.

Dalším úkolem bylo vyhledat seznam základních škol, které byly rozděleny na školy nacházející se na vesnici, městské školy a školy sportovní. Náhodným výběrem jsme vybrali jednoho zástupce z každé skupiny. Pro výzkum byla vybraná metoda pozorovací a komparativní. Odpozorováno bylo celkem 36 hodin tělesné výchovy, tj. na každé škole 12 hodin tělesné výchovy.

Výsledky pozorování komunikačních prostředků byly porovnávány z několika hledisek. Odpozorované hodiny byly porovnávány celkově, z hlediska obsahu hodin, z hlediska pohlaví učitelů a z hlediska škol.

Z výsledků vyplývá, že učitelé tělesné výchovy na základních školách uplatňují nejvíce prostředky komunikace verbální. Zaměřený dialog se z verbální komunikace používá 25% ze 100%, další prostředek, který se nejvíce používá je příkaz, ten učitelé používají z 13%. Volným dialogem učitelé komunikují 11%. Z nonverbální komunikace se nejvíce používají gesta (29%). Gesta byla nejvíce používanějším komunikačním prostředkem ve vyučování. Z nonverbální komunikace se ještě používá mimika a to 8 %.

Rozdíly komunikace na zvolených školách jsou nepatrné, liší se jen v malém procentu.

Domníváme se, že výrazné rozdíly v komunikaci na „vesnická“, „městské“ a „sportovní“ škole nejsou.

Z výsledků práce vyplývá několik doporučení pro zlepšení komunikace učitele v tělesné výchově se žáky:

- učitelé tělesné výchovy by měli používat i jiné komunikační prostředky než ty, které používají,
- pro zkvalitnění výuky by bylo vhodné zařazení více ukázky

8 Referenční seznam

- Andersonová, J. & kol. (1994). *Dobrý start do školy*. Praha: Portál.
- Birkenbihlová, V. F. (1999). *Umění komunikace*. Bratislava: Aktuell.
- Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum.
- Číhalová, E. (1999). *Jak rozvíjet komunikaci a spolupráci*. Praha: Agentura Strom.
- Frano, J. a Kol. (1984). *Tělesná výchova pro 1. a 2. ročník středních škol*. Praha: SPN.
- Frömel, K. (1986). *Vyučovací jednotka tělesné výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Gavora, P. (2005). *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido 2005
- Choutka, M. & Dovalil, J. (1991). *Sportovní trénink*. Praha: Olympia: Karolinum.
- Chrásková, M. (2007). *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada.
- Janoušek, J. (1984). *Společná činnost a komunikace*. Praha: Svoboda.
- Kostková, J. & Sýkora, F. (1985). *Didaktika školní tělesné výchovy*. Praha: SPN.
- Křivohlavý, J. (1988). *Jak si lépe porozumíme*. Praha: Svoboda.
- Křivohlavý, J. (1988). *Neverbální komunikace*. Praha: SPN.
- Mareš, J. & Křivohlavý, J. (1995). *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita.
- Mareš, J. & Křivohlavý, J. (1989). *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: SPN.
- Matvejev, L. P. a kol. (1976). *Teorie a didaktika tělesné výchovy a sportu*. Praha: Olympia.
- Mojžíšek, L. (1983). *Vyučovací hodina*. Praha: SPN.
- Mužík, V. & Hurychová, A. (1994). *K novému pojetí didaktiky tělesné výchovy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Müllerová, S. (2002). *Komunikace ve škole*. Liberec: Technická univerzita.
- Nelešovská, A. (2004). *Jak se děti učí hrou*. Praha: Grada Publishing.
- Nelešovská, A. (2005). *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada.
- Prokešová, L. & Stuchlíková, I. (1990). *K vybraným problémům pedagogické komunikace*. České Budějovice
- Rudolfová, V. (2001). *Využívání spektra didaktických řídicích stylů ve vyučovacích jednotkách na středních školách v okrese Chrudim* (diplomová práce). České Budějovice: JU Pedagogická fakulta.

- Rychtecký, A. & Fialová, L. (2002). *Didaktika školní tělesné výchovy*. Praha: UK.
- Skalková, J. a kol. (1983). *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN.
- Skalková, J. (1995). *Za novou kvalitou vyučování*. Brno: Paido.
- Smith, CH. A. (1994). *Třída plná pohody*. Praha: Portál.
- Štumbauer, J. (1989). *Základy vědecké práce v tělesné kultuře*. České Budějovice: PF.
- Vališová, A., Kasíková, H. & kol. (2007). *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada.
- Vilímová, V. (2002). *Didaktika tělesné výchovy*. Brno: Paido.
- Vorlíček, Ch. (1985). *Pedagogická příprava učitelů*. Praha: SPN.
- Vybíral, Z. (2000). *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál.
- Vyskočilová, H. (1990). *Pedagogika I., Teorie vyučování*. Praha: SPN.

9 Seznam příloh

Příloha 1 – Zápisový arch na komunikační prostředky

Příloha 1

Zápisový arch na prostředky komunikace

Škola:

Téma:

Vyučující:

Místo:

Počet žáků:

Datum:

Třída:

Úkol hodiny:

Hodina:

Komunikační prostředky	Úvodní část	Průpravná část	Hlavní část	Závěrečná část
Verbální – dialog volný				
- dialog zaměřený				
- monolog-ukázka				
- referát				
- příkaz				
- přednáška				
- povely				
Nonverbální – gesta				
- mimika				
- činy				
- předměty				
- kódy, symboly				